

sio et remissio. — Ex quibus facile est rationem reddere cur in quantitate non habeat locum latitudo intensionis. Nam propria quantitas, quæ est continua, est naturalis proprietas conjuncta materiæ, eique propinquissima; et ideo, sicut materia non habet hanc latitudinem, ita nec proprietas ejus. Imo idem contingit in omni proprietate intrinseca et connaturali essentiæ substantiali, ut statim dicam. Potest etiam ex formali effectu quantitatis et modo ejus probabilis ratio sumi, nam effectus formalis quantitatis est extensio materiæ seu substantiæ corporeæ; ad hunc autem effectum non est proportionata latitudo intensiva, nam hæc est, ut idem subjectum magis participet effectum formalem formæ; cum autem effectus formalis quantitatis sit extensio, participare magis vel minus talem effectum, solum est participare majorem vel minorem extensionem, quia, sicut simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis; ergo in quantitate habet locum augmentum extensivum, non intensivum. Dices: eadem quantitas cum condensatur vel rarefit, videtur intendi et remitti, ut D. Thomas etiam sentit, 2. 2, q. 24, art. 5, ad 1. Respondetur primo: illa variatio non est in proprio et formali effectu quantitatis, sed in quodam modo ejus. Deinde non est proprie major intensio, sed major vel minor extensio in ordine ad locum, quam respectu illius qualitatis, quæ est densitas vel raritas, habeat modum intensionis. Et quia in ordine ad locum videtur fieri augmentum ipsius quantitatis sine nova quantitate, ideo secundum quamdam proportionem aliquando vocatur intensio; et ita locutus est D. Thom., ut Soncin. notavit, 8 Metaph., quæst. 27, ad 1. Et habet fundamentum illa locutio in Aristotele, 4 Physic., textu 84; sed de raritate et densitate proprium est physici disputare; quia illæ qualitates, et mutationes secundum illas, omnino physicæ et materiales sunt.

9. De quantitate autem discreta, ratio, cur intendi non possit, est, quia unaquæque species ejus constituitur per indivisibilem terminum, quo mutato per additionem aut ablationem, mutatur species hujus quantitatis. Et ad proportionem harum specierum idem declarat D. Thomas supra in quantitate continua, quia etiam ejus species, quales sunt bicubitum et tricubitum, per quamvis additionem vel ablationem mutatur. Sed, ut supra dixi, hæc non sunt propriæ species, sed ad modum earum concipiuntur vel nominantur; ideo,

que per illas commode explicatur, has quantitates non suscipere magis et minus secundum intensionem.

Quæ species qualitatis intensionem admittant, et cur.

10. *Figura non recipit intensionem, et cur.* — Secundo dicendum est, hanc proprietatem seu latitudinem intensivam non convenire omnibus qualitibus, sed aliquibus tantum. Hæc assertio etiam est certa, et constat inductione. Videntur autem in hac proprietate esse divisivæ species qualitatis, nam qualitates primæ et tertiæ speciei hac proprietate gaudent, non vero qualitates secundæ et quartæ, nisi quatenus aliquid ex aliis speciebus participant. Quod intelligendum est, et regulariter, et quantum probabili ratione nos possumus de his qualitibus conjecturam facere. Igitur de quarta specie, scilicet, figura, id notavit D. Thom. supra, et causam reddit, quia talis qualitas in sua specie formaliter constituitur et quasi completur quadam indivisibilitate, ut, verbi gratia, quod talibus terminis seu lineis claudatur. Item, quia figura est quidam terminus quantitatis, unde cum quantitas non suscipiat intensionem, nec figura illam suscipiet, maxime cum terminus ut sic postulet indivisibilitatem. Dices: in hac specie non solum ponitur figura, sed etiam forma, ut pulchritudo, quæ potest intendi et remitti. Respondeo primo, jam supra dictum esse, hanc non esse propriam speciem nisi ratione figuræ. Deinde, eo modo quo illa est species, in tantum potest intendi, in quantum constat aliqua passibili qualitate, ut albedine, vel alia simili.

11. *In secunda specie an aliquæ qualitates recipiant intensionem.* — De potentia idem patet inductione in intellectu, voluntate, sensibus, etc. Et ratio esse videtur, quia hæc qualitates sunt intrinsece manantes ab essentia substantiali, ita ut non possint aliter fieri, et ideo participant indivisibilem entitatem proportionatam essentiæ. Quæ ratio, si efficax est, idem probat de omnibus potentiis, quæ per se primo sunt ad agendum, et non habent alium modum productionis per se, sed solum per dimanationem a substantia. Quanquam incertum est an universaliter id verum sit de omnibus virtutibus naturalibus herbarum, lapidum, et similibus, quæ non sunt principia actuum vitalium, sed materialium alterationum; illæ enim vere sunt potentiæ, et qualitates secundæ speciei, et tamen experientia

videtur ostendi aliquando minui, quia pendet ex temperamento et dispositionibus quæ intenduntur et remittuntur. Hæc tamen experientia non satis probat, ipsas virtutes in se remitti, sed actiones earum, quia in eis fortasse juvantur aliquo modo a temperamento primarum qualitatum, quo debilitato et immutato, actio etiam fit debilior.

12. Neque ex eo quod tales virtutes requirant tale temperamentum vel dispositiones ad statum connaturalem, recte inferri potest eas remitti remissis dispositionibus, nam multo magis forma substantialis easdem dispositiones postulat, et tamen in se non minuitur, etiamsi dispositiones remittantur. Quia intra certam latitudinem minima dispositio sufficit ad formam in materia conservandam, quæ intensive indivisibilis est. Hæc autem potentiæ seu naturales facultates proxime dimanant a forma, et non magis pendunt a dispositionibus quam ipsa, et ideo non magis necesse est eas in se minui, quam formam. Sicut etiam potentia visiva, verbi gratia, requirit in suo organo certum temperamentum, ipsa vero non intenditur aut remittitur variato temperamento, sed vel tota perit, quando dissolutio temperamenti pervenit ad certum terminum, vel tota conservatur, quamvis cum majori vel minori aptitudine ad operandum ex parte temperamenti. Sic igitur probabile est, licet incertum, idem contingere in propriis potentiis connaturalibus, quæ nec sunt passibiles qualitates, nec per se possunt per propriam actionem fieri, sed solum per naturalem dimanationem a substantiali forma. Quod si fortasse aliquæ ex his facultatibus intendi possunt et remitti, id habent quatenus tantum dependentiam habent a temperamento passibilium qualitatum, ut cum illo intendantur vel remittantur. Denique semper limitavi hanc partem ad naturales potentias, quia virtutes instrumentariæ, quæ ab extrinseco advenire possunt, et ad secundam speciem qualitatis pertinent, ut impetus et similes, intendi possunt et remitti. Et ideo dixi, regulariter hoc esse intelligendum.

13. *Qualitates primæ et tertiæ speciei capaces sunt intensionis.* — Ex his ergo satis patet negativa pars conclusionis, quo modo in secunda et quarta specie qualitatis verum habeat. Quod vero pars affirmativa sit vera in prima et tertia specie, satis constat inductione in habitibus et actibus animæ, et in primis qualitibus elementorum, ut in coloribus

et aliis hujusmodi. Ratio vero reddi potest, quia in his qualitibus inveniuntur omnia quæ ad hanc latitudinem intensivam sufficere possunt. Nam omnes illæ fiunt per proprias actiones absque dimanatione naturali, vel si aliquæ earum manant naturaliter ab aliquibus formis, ut calor a forma ignis, frigus a forma aquæ, habent tamen contrarium a quo impediri possint et minui, et per se etiam, seu per propriam actionem fieri possunt. Rursus hæc qualitates ex vi suarum rationum essentialium non includunt indivisibilitatem repugnantem huic latitudini intensivæ; et aliqui habent proprias entitates accidentales, in quibus possunt esse capaces hujus latitudinis. Qui discursus probat optime, si in aliquo genere dantur qualitates intensivæ, ut revera dantur, in his maxime dari. Probat etiam, nobis non constare esse in his generibus aliquas qualitates hujus latitudinis incapaces. Et hoc satis est ut nos affirmemus omnes qualitates harum duarum specierum esse intensivæ; id tamen demonstrare non possumus, nam fortasse vel datur, vel possibilis est aliqua qualitas harum specierum, quæ intendi non possit: quia in hoc non ostendimus nos positivam repugnantiam. Sicut e converso forte datur aliqua naturalis potentia, quæ intendi possit et remitti; qualem multi censent esse gravitatem aut levitatem, de quo alias. Atque ita cessant facile objectiones quæ hic fieri possunt.

14. Una vero difficultas huic quæstioni solet adjungi, nimirum, an in formis ejusdem speciei, quæ intensivæ non sunt, possit dari inæqualitas in perfectione individuali. Sed hanc quæstionem jam supra remisi in libris de Anima, quia, licet generalis sit, ejus tamen difficultas in animabus, et præsertim rationali, versatur; et ab hoc loco maxime est aliena, cum ad intensionem qualitatis explicandam nihil conferat.

SECTIO III.

Qualis sit actio seu mutatio per quam latitudo intensivæ qualitatis acquiritur.

1. Hactenus egimus de intensione in posteriori ejus significato superius posito, scilicet, de latitudine, quam dicit in ipso termino, seu qualitate; superest dicendum de altero significato, scilicet, de acquisitione talis latitudinis, nam multum confert ad magis explicandam hanc proprietatem; et licet quæstio physica videatur, latius tamen patet, et pro-

priam difficultatem continet metaphysicam, ut videbimus. Ut autem ea, quæ dubitari solent, melius intelligantur, præmittere oportet aliqua, quæ certa videntur.

Nonnullæ suppositiones.

2. Primum est, acquisitionem hanc perfectionis intensivæ esse veram et realem actionem et passionem seu mutationem. Hoc constat experientia; imo nulla est alteratio quæ nobis familiarior sit; per hanc enim res omnes in melius vel deterius commutantur. Secundum est, hujusmodi acquisitionem sæpe esse diversam actionem a prima acquisitione vel effectione ipsius qualitatis. Hoc etiam constat experientia, tam in habitibus animæ quam in qualitatibus sensibilibus. Nam una actio tempore antecedit aliam. Tertium est, latitudinem intensivam non semper acquiri totam simul aut per unam indivisibilem actionem, sed successu temporis, etiam post primam formæ acquisitionem. Quod etiam manifestum est experientia, et ex dicendis magis constabit.

Sitne intensio major radicatio eteductio ejusdem formæ.

3. His positis, multa sunt dubia quæ in titulo proposito comprehenduntur. Primum est illud vulgare, an acquisitio seu intensio sit realis additio formæ, vel major radicatio auteductio. Sed in hoc jam nobis nulla relinquatur quæstio, suppositis quæ in prima sectione dicta sunt. Unde nunc solum addendum restat, illa tria, scilicet, intendi per additionem, per majorem radicationem, aut per educationem, non esse inter se pugnancia, sed omnia esse vera, si recte explicentur. Primum enim negari non potest, quin in hac acquisitione interveniat realis additio, cum præexistens forma realiter perficiatur per novam realem actionem. Illud autem, quod additur, non potest non esse aliquid entitatis formæ, quæ supra late probata sunt. Rursus manifestum est, hoc quod additur per hanc actionem, non præexistisse actu ante illam actionem, quia vel præexistet in eodem subjecto, vel in alio: non in eodem, alias nulla postea fieret additio; nec in alio, quia vel accidens migraret de subjecto in subjectum, ut talis additio fieret, quod est impossibile, vel addendum esset non solum accidens accidenti, sed subjectum subjecto, et sic non esset intensio, sed extensio. Et hoc est quod

Aristoteles dixit, 4 Physic., c. 9, *ex calido fieri magis calidum, nullo facto in materia calido*, id est, sine additione subjecti seu partis de novo calidæ, ut Commentator expresse declarat. Additio ergo per se necessaria ad intensionem debet esse solius partis, seu gradus formæ in eodem subjecto, in quo præexistebat forma remissa. Igitur id quod additur per intensionem, antea non præexistebat, sed de novo fit.

4. Hinc ergo tandem concluditur, hoc quod additur in intensione educi de potentia subjecti, quia non fit per creationem, sed fit in subjecto, dependenter ab illo in fieri et in esse. Neque oportet quoad hoc excipere intensionem qualitatum infusarum (ut putavit Cajet., 1. 2., quæst. 52, art. 2), nam etiam illæ qualitates fiunt per educationem, ut supra probavi, disputat. 16; ergo simili modo augentur, nam est eadem utriusque ratio. Ita fit ut intensio formæ sit quædam majoreductio ejus de potentia subjecti, quæ vocatur additio, comparando terminum hujus mutationis ad rem præexistentem;eductio autem vocatur per comparisonem ad subjectum, in quo et ex quo fit talis mutatio. Atque eademeductio vocatur major radicatio talis formæ in eodem subjecto, quia qualitas, quæ plures habet gradus jam actu eductos de potentia subjecti, magis illi dominatur, magisque habet entitatem suam in illo radicatum. Specialiter autem in hac locutione denotatur, hanc additionem, quæ per intensionem fit, non esse meram aggregationem diversarum qualitatum in eadem parte subjecti, sed esse educationem unius et ejusdem formæ secundum diversos gradus seu partes ejus, ex quibus forma per se una componitur, et quo magis integra efficitur, eo magis radicari in subjecto dicitur.

5. Et juxta hunc modum existimant multi recentiores exponi posse D. Thomæ sententiam de intensione formarum per majorem radicationem in eodem subjecto. Nam hoc sensu, et non alio potest habere verum illa sententia, et verba D. Thom. huic sensui non videntur contradicere. Nam 1. 2, q. 52, a. 2, sic ait: *Hujusmodi augmentum habituum, et aliarum formarum non fit per additionem formæ ad formam, sed fit per hoc, quod subjectum magis vel minus participet unam et eandem formam*. Non potest autem subjectum magis vel minus participare unam et eandem formam, nisi quatenus talis forma magis vel minuseducta est de potentia ejus, et

consequenter quia plus vel minus habet de entitate actualis formæ, quod non potest intelligi sine aliqua additione. Quam non videtur D. Thomas in universum negare, sed negat additionem formæ ad formam, id est, meram aggregationem plurium qualitatum aut graduum omnino similium, juxta sensum superius impugnatum in opinione secunda, tractata in sect. 1. Et juxta hanc interpretationem et hæc verba, potest exponi D. Thom. quancumque alibi videtur additionem negare, quanquam, ut verum fatear, interdum difficilius loqui videatur.

Fiatne intensio successione continua.

6. *Aliquorum sententia.* — Secundo, dubitari potest circa hanc intensionem seu educationem qualitatis, cum non simul tota fiat, an fiat per successionem continuam, vel discretam. Aliqui censent non posse continue fieri, sed solum per mutationes instantaneas et discretas. Ita tenet Soncinas, 8 Metaph., q. 21; et sequuntur aliqui Thomistæ, et tribuunt D. Thomæ, 8 Phys., lect. 5, ubi ait non esse possibile aliquid continue augeri vel minui. Citatur etiam Commentator, 8 Phys., com. 6, ubi significat, intensionem non esse unum motum continuum, sed plures alterationes. Imo etiam citatur Arist., 8 Phys., text. 23, dicens impossibile esse aliquid augeri vel minui semper, sed inter ea esse medium. Ratio autem hujus sententiæ est, quia qualitas cum in principio fit, per indivisibilem mutationem et in instanti fit in aliquo gradu suo: ergo postea per similes mutationes augetur; ergo non potest augeri continue. Primum antecedens probatur, tum quia res permanens incipit per primum sui esse, ex Aristotele, 8 Phys., tex. 69; tum etiam quia in his qualitatibus datur minimum secundum intensionem, quod necesse est a principio indivisibiliter fieri, atque adeo per mutationem indivisibilem et momentaneam. Prima vero consequentia probatur, tum quia gradus secundus, qui per intensionem additur primo, est proportionalis illi, et æque indivisibilis; tum etiam quia agens tantum potest agere in quolibet instanti sequenti, quantum in primo, vel etiam magis, quia est in se æque potens, et passum est magis dispositum; ergo, sicut in primo instanti subita actione produxit certum gradum caloris, ita postea illum auget per similem seu proportionalem actionem. Secunda item consequentia probatur, tum

quia mutationes indivisibiles non possunt continuari. Tum etiam quia alias in fine actionis qualitas esset infinite intensa, nam in quolibet instanti æqualis gradus illi esset additus; sunt autem in continua successione infinita instantia. Itaque juxta hanc opinionem, latitudo intensiva qualitatis solum est composita ex indivisibilibus gradibus in quodam definito numero, octo, verbi gratia, aut decem, et per totidem mutationes indivisibiles, tota illa latitudo consummatur, et per singulas post primam productionem augetur seu intenditur.

7. *Improbatur allata sententia.* — Hæc vero sententia falsa est, et contra communem philosophorum sententiam. Quapropter advertendum est, hic non quæri an intensio qualitatis a minimo gradu usque ad summum necessario fiat una mutatione continua; constat enim id non esse necessarium; fieri enim potest ut aliquando interrumpatur intensio, et iterum postea in ea procedatur, ut experientia constat; quo sensu loquuntur de discontinuatione alterationis, vel augmentationis Aristoteles et Commentator locis citatis. Quæstio ergo est an alteratio fieri possit continua successione, et consequenter an, concurrentibus omnibus requisitis, ex parte naturalis agentis et passi ita fiat, an vero ex parte ipsius qualitatis semper id repugnet.

8. *Intensio qualitatis successive et continue fieri potest.* — In quo sensu dicendum est, latitudinem intensivam qualitatis, quantum est ex se, acquiri posse successione continua, et ita frequenter acquiri in physicis alterationibus. Hæc assertio est consentanea Aristoteli, in 5 et 6 Phys., ubi alterationem numerat inter physicos motus, qui divisibiles sunt secundum tempus, et continuationem requirunt; et Commentator, 3 Phys., text. 6, ait, continuationem esse de ratione motus, scilicet, qui per se et proprie unus sit. Hanc enim conditionem postulavit Arist., 6 Physic., ad unitatem motus. Nam si mutationes sunt discontinuæ, non poterit ex illis componi motus qui vere et proprie unus sit, sed ad summum ad modum numeri, vel quantitatis discretæ. Et idem sentit D. Thom. eisdem locis, et omnes fere auctores, qui ponunt in his qualitatibus latitudinem graduum, hanc sententiam sequuntur, ut Ægid., 1 de Gener., q. 26; Jand., lib. 8 Phys., q. 8. Qui tamen sine causa dicunt extensionem qualitatis necessario esse discretam, quam-

vis intensio sit continua; sed illud primum etiam falsum esse, constabit ex dicendis.

9. Conclusio ergo probatur primo experientia; nam videmus manum igni approximatum magis ac magis calefieri et calorem ipsum sentire. Dicent fortasse, discontinuationem fieri per morulas imperceptibiles. Sed hoc imprimis sicut gratis et sine experimento vel efficaci ratione dicitur, ita facile contemnitur. Deinde interrogo cur in illis morulis cesset agens ab actione sua, et cur iterum ad illam redeat. Non enim est agens voluntarium, ut pro suo arbitrio nunc cesset ab agendo, postea iterum agat; nec etiam ex parte ejus potest reddi ratio; nam suppono habere semper eandem virtutem et æqualem vel majorom propinquitatem ad passum. Et eodem modo suppono non esse rationem ex parte medii, quia est idem. Nec denique potest reddi ratio ex parte passi, quia etiam illud est idem, et æque vel magis dispositum ad recipiendam actionem agentis. Respondent aliqui rationem sumendam esse ex dispositione passi, quæ non est æqualis in eo puncto in quo agens iterat actionem intensivam, sed jam tunc passum est magis dispositum, quam esset in tempore antecedenti. Quod si interrogas a quo fuerit passum magis dispositum, respondent ipsummet agens illam majorem dispositionem effecisse. Quo fit ut juxta hanc sententiam, licet agens quod intendit formam, cesset in aliquibus morulis a propria actione intendendi talem formam, non vero cesset simpliciter ab agendo, quia semper disponit passum, ut magis idoneum sit ad alium gradum intensionis recipiendum.

10. Sed qui ita respondent, imprimis non constanter loquuntur, nam illa dispositio quæ fit in subjecto, necessario debet continue fieri in singulis partibus temporis, quæ inter unam et aliam actionem intensivam intercedunt. Nam si non fit continue, interrogabo rursus cur interruptatur illa actio, et cur iterum agens ad illam redeat, et vel recurrendum erit ad aliam priorem dispositionem, de qua eadem redibit quæstio, et sic procedetur in infinitum, vel quærenda erit alia ratio talis interruptionis. Si autem illa dispositio fit in actione continua, cur non dicetur idem de ipsamet actione intensiva, sine multiplicatione superflua talium actionum? Eo vel maxime quod si illa actio, quæ ad talem dispositionem tendit, non potest esse nisi alteratio aliqua, quia non est localis motio ipsius passi,

ut suppono, ergo continuitas illius actionis esse non potest nisi intensio, quia non est extensio, loquimur enim de actione quæ fit circa idem subjectum secundum eandem partem; ergo jam illa sententia admittit continuitatem in actione intensiva alicujus dispositionis. Adde quod talis dispositio prævia ad intensionem alterius qualitatis, verbi gratia, caloris, est plane conficta; quid enim esse potest illa dispositio, nisi alia qualitas? Ergo sistendum necessario est in aliqua prima qualitate, ad quam non sit prævia dispositio; ergo intensio illius primæ qualitatis non potest interrumpi ex defectu dispositionis, vel iterum fieri ob majorem dispositionem subjecti. Inter qualitates autem physicas hujusmodi videntur maxime esse calor, et aliæ primæ qualitates, nam licet raritas, verbi gratia, videatur esse dispositio ad calorem, tamen, per se loquendo, non est dispositio prævia, sed consequens; quando enim calor per se fit, non fit media rarefactione, sed potius ad effectum caloris consequitur rarefactio. Idem argumentum est manifestum in lumine, quod in aere puro nullam dispositionem requirit præter diaphaneitatem connaturalem aeri.

11. Ex quo præterea sumitur evidens argumentum, nam sol dum oritur, et ascendit, verbi gratia, in nostrum hemisphærium, et continue magis ac magis fit propinquius huic aeri; ergo continue magis ac magis eum illuminat, nec ex parte dispositionis passi potest intervenire interruptio, tum quia per se nulla requiritur in passo nova dispositio; tum etiam quia si contingat esse in aere vapores, vel aliquid simile, impediens perfectam illuminationem, illud ipsum non dissipatur a sole, nisi media actione illuminandi; hæc ergo actio et intensio luminis continue fit. Respondet Soncinas supra, tunc interruptionem actionis non provenire ex dispositione passi, sed ex natura ipsius qualitatis, quæ non potest continue fieri, eo quod ex indivisibilibus gradibus componatur. Sed contra; nam si hoc ita esset, non posset naturalis ratio reddi, cur intensio fiat per illas morulas, et non per majores, vel potius cur omnes illæ mutationes non fiant simul in eodem instanti. Quod ita declaro: demus solem in hoc instanti fecisse secundum gradum luminis, et per aliquod tempus subsequens cessare, et post aliquod tempus in alio instanti efficere tertium gradum; et tunc cum inter illa duo instantia mediet definitum tempus, quod po-

test dividi in duas partes, quæ continuantur in aliquo instanti medio inter illa duo extrema, interrogo cur sol non produxerit tertium gradum luminis in illo instanti medio. Nam ex parte formæ jam id non repugnat, cum jam ponatur interrupta actio per aliquam particulam temporis, et gradus illi indivisibiles ponantur fieri per duas actiones indivisibiles discretas, ad quas impertinens est quod tempus inter eas positum sit longius aut brevius. Et idem argumentum fieri potest de quocumque instanti signato: nam inter quælibet duo instantia mediat tempus, in quo possunt priora instantia designari, atque ita in infinitum. Non potest ergo ex naturalibus causis ratio talis actionis reddi, sed oportebit recurrere ad primam causam, quæ determinet singula instantia in quibus iterandæ sunt mutationes, quibus fit intensio, quod sane philosophicum non est, præsertim ubi nulla ratio vel experientia cogit. Unde ulterius sequitur, in illa sententia, omnes illos gradus simul in eodem instanti fieri, quia, ut infra dicam, ex parte formæ non repugnat sic fieri, sicut non repugnat simul esse; nec etiam repugnabit ex parte agentis aut passi, quandoquidem post tractatum aliquod tempus, nulla alia facta mutatione in passo vel agente, fiunt illi gradus; ergo ex parte agentis erat sufficiens virtus et capacitas in passo; ergo illa successio et interruptio temporis est impertinens.

12. Ex his ergo satis probatur experientia et a posteriori, intensionem qualitatis successione continua fieri posse. Ratio vero a priori petenda est ex principio contrario fundamento primæ sententiæ. Latitudo enim intensiva qualitatis non componitur ex certo numero indivisibilium graduum. sed est in infinitum divisibilis, eadem proportione qua linea vel alia quantitas continua. Sicut enim in linea sunt infinite partes proportionales, ita etiam sunt in latitudine intensiva caloris, licet non sint situ disjunctæ sicut partes lineæ, sed sola compositione et latitudine entitativa. Hujusmodi autem esse latitudinem intensivam, manifestat nobis motus, et acquisitio talis formæ. Neque aliam rationem a priori illius compositionis reddere possumus, præter eas quæ de latitudine intensiva formarum in superioribus adductæ sunt; nam hæc est natura harum qualitatum, quod nimirum habeant hunc modum entitatis et compositionis, in qua nulla potest ostendi repugnantia, magis quam in compositione li-

neæ ex suis partibus in infinitum divisibilibus. Supposita ergo tali compositione partium qualitatis secundum intensionem, non est difficile intelligere, secundum eas posse fieri intensionem continuam. Quia signata quælibet parte illius qualitatis potest signari alia minor, eo quod sit divisibilis in infinitum; ergo etiam quælibet pars minor potest breviori tempore acquiri, et major in majori, atque ita tota intensio fieri successione continua.

13. Quo fit ut, licet in hujusmodi qualitibus soleant a nobis mente dividi octo vel decem gradus, ut de illis loqui possimus, singuli tamen gradus non sint indivisibiles, sed sint veluti partes æquales, sicut in linea dividimus palmos, aut in tempore horas, quæ tamen in infinitum divisibiles sunt. Atque ita, quando calor ut duo intenditur successive, non fit immediate ut tria, sed prius fit ut duo et dimidium, et prius acquirit quartam partem tertii gradus, et sic in infinitum.

14. *Objectio.* — Dices, quamvis hinc sufficienter declaretur, successionem continuam non repugnare intensionem ex parte latitudinis formæ, tamen nondum esse sufficientem rationem datam, cur illam latitudinem formæ successive fiat; nam, licet illæ partes formæ in re sint distinctæ, et sint divisibiles illo modo, nihilominus possunt omnes simul fieri, sicut partes lineæ etiam sunt distinctæ, et divisibiles in infinitum, et nihilominus simul produci possunt, vel sicut in calore partem, quas habet in superficie, secundum extensionem, distinctæ sunt, et divisibiles in infinitum sicut partes superficiæ et tamen omnes possunt simul fieri; contingit enim simul calefieri totam superficiem. Et confirmatur ac declaratur ratione, nam omnes illi gradus intensionis simul permanent in eodem subjecto, et si ab agente pendeant in conservari, simul etiam durat in quolibet instanti tota actio per quam fiunt, non obstante distinctione partium, et divisibilitate illius latitudinis; ergo eadem ratione simul fieri possunt absque ulla successione. Patet consequentia, tum quia non est major ratio de conservatione quam de prima productione; tum etiam quia partes actionis vel mutationis non magis inter se pugnant, quominus simul fiant, quam partes termini, quominus simul sint, quia tota repugnantia actionum sumenda est ex terminis. Ergo omnes partes illius actionis possunt simul fieri sine ulla successione; ergo ex solo illo capite non redditur sufficiens ratio hujus continuæ successionis.

45. Respondetur imprimis, difficultatem hanc æque procedere de successione discreta et de continua, quia ratio facta eo tendit, ut probet omnes gradus simul fieri, et sine illa successione. Deinde dicimus, rationem factam recte concludere, ex parte solius latitudinis intensivæ ipsius qualitatis non repugnare quominus qualitas intensibilis, aut secundum totam latitudinem suam, aut secundum aliquos gradus ejus, simul fiat. Id quod etiam confirmat experientia; nam lumen subito fit secundum aliquos gradus intensionis, et voluntas nostra subito prorumpere potest in ferventem et intensum actum amoris. Neque hoc est contra dicta, quia solum diximus intensionem qualitatis posse continue fieri; utrumque autem verum esse potest, cum utraque sit propositio indefinita. Quod si inquiras quis modus effectiois sit magis naturalis qualitati aut intensionem ejus, respondeo, juxta diversas conditiones rerum concurrentium ad talem actionem, alterutrum ex dictis modis esse magis connaturalem. Si enim ex parte qualitatis intensibilis consideres permanentiam ejus, et quod omnes gradus ejus possunt esse simul in eodem subjecto, quod sufficientem habet capacitatem ad omnes illos simul recipiendos et sustinendos, ex hac parte magis connaturale est tali qualitati, ut tota secundum omnem suam intensionem simul fiat, si ex parte agentis sufficiens sit virtus, et nihil sit quod impediatur, et hoc etiam sufficienter probat difficultas proposita. At vero si consideremus aut limitatam virtutem agentis, aut repugnantiam vel indispositionem passi, sic magis connaturale est ut talis intensio continua successione fiat, eo modo quo illam declaravimus.

46. *Quare intensio successive fiat triplex ratio.* — *Prima.* — Atque hinc colligere licet tres causas ob quas mutatio hæc successive fit, supposita latitudine seu capacitate ex parte termini, ex quibus duæ sunt certiores, alia vero magis dubia. Prima causa est distantia inter agens et passum, quæ per continuum motum minuitur, dum magis ac magis appropinquant agens et passum, quam causam experimur in illuminatione solis. Et ratio est, quia agens limitatum non æque agit in distans ac in propinquum, et ideo in partem distantem passi non agit in principio quantum absolute potest, sed solum quantum potest ad talem distantiam; quia vero illa distantia successive minuitur, et continue, ideo etiam successive et continue

crescit effectus in eisdem partibus passi, quod augmentum intensivum est. Hæc est ergo prima causa hujus successionis continuæ respectu agentium naturalium, cui alia proportionalis respondet in agentibus liberis; nam quatenus talia sunt, non agunt quantum possunt, sed quantum volunt, et ideo, si aliunde non est impedimentum, possunt successione continua intendere qualitatem, magis ac magis applicando suam virtutem. Ut voluntas potest per aliquod tempus continue amare, et amorem ipsum intendere.

47. *Secunda causa successionis in intensione.* — Secunda causa est resistentia subjecti per contrariam qualitatem, vel per aliam dispositionem repugnantem introductioni alterius qualitatis. Ex hac enim radice frequentius provenit successio, quam in alteratione physica et materiali experimur; ut lignum etiamsi perfecte applicatum sit maximo igni, non subito perfecte calefit, sed successive, quod non provenit nisi a resistentia. Nam cum agens sit finitæ virtutis, non potest resistentiam passi subito vincere, unde quo minor est passi resistentia, eo velocius fit intensio. Solet autem alterationis nomen simpliciter dictum, apud philosophos sumi pro alteratione physica et materiali ac sensibili, quæ fit inter contraria, et est via ad generationes et corruptiones; quomodo dicitur 4 de Generat., quidquid alterabile est, esse corruptibile, et ideo talis alteratio simpliciter dicitur motus successivus, quia sicut naturale est his qualitibus habere contrarium, ita etiam naturale illis est successive intendi ac perfici. Hic vero occurrebat specialis difficultas de intensione habituum, de qua statim dicam.

48. *Tertia causa successionis in intensione.* — Tertia causa hujus successionis esse potest sola limitatio seu imperfectio virtutis agentis. Nam ex illa potest provenire, ut non possit subito efficere totum effectum, et ideo paulatim et per partes illum efficiat. Itaque hæc causa differt a præcedentibus, quia, seclusa resistentia passi, et ablata etiam omni distantia inter agens et passum, ex eo præcise quod agens est imperfectæ virtutis, determinatur ad talem modum agendi, ut non possit omnes gradus latitudinis formæ simul efficere, sed unum post alium. Ad quod etiam concurrunt varia dispositio subjecti; nam cum in principio non sit dispositum ad talem qualitatem, agens non potest in illud introducere nisi minimum gradum; per hunc autem disponitur ad gradum ulteriorem, et ita con-

sequenter per unumquemque gradum ad alium proximum perfectiorem, atque hac ratione successive fit intensio. Exemplum hujus dari potest in intensione habituum: actus enim, qui efficit habitum, non statim confert illi omnem intensionem quam potest, etiamsi in potentia nullus sit actus contrarius. Nam, ut supra diximus, primus actus efficit habitum, et non est verisimile efficere statim habitum sibi æqualem quoad omnes gradus intensionis; imo multi existimant primum actum nihil efficere, sed quartum vel quintum in virtute præcedentium; nos autem existimamus necessarium esse ut unusquisque actus aliquid efficiat, et alias non posse posteriorem actum juvari a præcedentibus. Addimus tamen verisimile esse, habitum, qui fit per primum vel secundum actum, non posse esse tam perfectum vel intensum, quantum per plures actus similes fieri potest. Unde concludi videtur, primum actum ex sola imperfecta virtute activa non posse simul producere intensionem habitus sibi adæquatam.

De habituum intensione peculiaris difficultas.

49. Dices: ergo saltem in intensione habituum verum est non fieri successione continua, sed per mutationes discretas; nam unus actus subito videtur efficere aliquem gradum intensionis, et postea alium actum addere aliam particulam intensionis, et sic de cæteris. Respondetur, quanquam id concedatur, nullum esse inconveniens, quia nos non diximus omnem intensionem qualitatis successione continua fieri, et hic intervenit specialis causa ob quam non continue fiat, quia quot variantur actus, tot variantur agentia concurrentia ad intensionem, et unumquodque eorum subito agit, quantum potest. Deinde potest responderi negando sequelam, si sensus consequentis sit, ut esse debet, intensionem habitus non posse aliter fieri, quam per mutationes discretas.

20. Ut autem explicem utramque intensionem, adverte, duobus modis intelligi posse, habere unumquemque actum virtutem ad efficiendum vel intendendum habitum. Primo, quod nullus actus per se solus sit sufficiens ad efficiendum habitum sibi æqualem secundum intensionem suam, sed solum ad efficiendum aliquem gradum habitus in certa proportione, ut, verbi gratia, quod actus ut quatuor possit in nuda potentia introducere primum gradum habitus; in potentia vero

jam habente primum gradum, possit introducere secundum, et sic de cæteris. Deinde, quia isti actus ex natura sua habent actionem perfectivam, et non corruptivam, addi etiam potest verisimile esse, unumquemque actum subito efficere quantum potest, juxta dispositionem et capacitatem potentiæ, ita ut si illa sit magis vel minus disposita, aut etiam contraria qualitate affecta, etiam possit actus magis vel minus efficere, semper tamen subito, simulque efficiat totum, quod hic et nunc potest circa subjectum sic dispositum. Quod si hæc vera sunt, ex illis recte sequitur intensionem habitus fieri per motiunculas discretas, et procedit primus modus respondendi.

21. Secundo vero modo intelligi potest hæc activitas actuum, nimirum, quod virtus activa uniuscujusque actus non sit limitata ad unum tantum gradum habitus sibi inæqualem, sed possit, quantum est de se, efficere habitum sibi æqualem in intensione, ita tamen ut non valeat effectum sibi adæquatam subito efficere, sed paulatim procedat ab imperfecto ad perfectum. Est autem hoc verisimile, primo, quia cum actus sit perfectior quam habitus acquisitus per illum, nulla est ratio ob quam de se non sit effectivus habitus secundum totam suam intensionem, quandoquidem virtus activa est proportionata entitati formæ, et crescit per singulos gradus ejus. Secundo, quia, supposito quod primus actus non efficiat habitum sibi æqualem in intensione, verisimile est secundum actum æqualem augere illum habitum, et utrumque fit valde probabile ipsa experientia, ut supra ostendi; ergo etiam idem actus perseverans in potentia magis ac magis intendet habitum a se productum in primo instanti. Patet consequentia, quia ille actus perseverans non est minus efficax, physice loquendo, quam alius actus sibi æqualis, et ex eo quod aliquid effecerit in primo instanti, non est diminuta ejus virtus, quominus postea etiam possit efficere quamdiu est, si subjectum sit capax; ergo etiam idem actus perseverans potest intendere habitum a se productum. Et hoc etiam videtur ostendere experientia: nam, cæteris paribus, firmiorem habitum aliquis acquirit per diuturnum actum in quo multo tempore perseveravit, quam per actum brevi transientem; ergo signum est eundem actum esse activum, saltem quando habitus non pervenit ad perfectionem ei æqualem. Atque ita etiam sequitur actum, quantum est ex se,